

משרד החינוך והתרבות - המחלקה לתרבות חרדית

24

ג ל י ו נ ז ת ל ע י ו ן ב פ ר ש ת ה ש ב ו ע
בעריכת נחמה ליבוביץ שנת העשרים וארבע

ב א (תשכ"ה)

פרק י"ג

א א שאלה כללית:

א א 1. אברבנאל מקשה: ...השאלה השישית במה שצוה ה' ית' למשה "קדש לי כל בכור" ופשה במקום שהיה לו לצווחם על קדוש הבכורות כמו שצוה, אמר אליהם "זכור היום הזה..." וצוה אותם על מצווה המצוה בסודש האביב שצעה ימים...
נסה ליישב את קושיותו.

א א 2. לדעת בנו יעקב (בפרושו לשמחה בכתב יד) יש בפרשתנו (פרשת בוא) כמה רמזים שיום ראשון של פסח נתפש כמעין "שבת" (ובזה גם הוכחה נוספת לצדקת רבותינו המפרשים (ויקרא כ"ג י"א; כ"ג ט"ו) "מסחרת חשבת" - מסחרת יום ראשון של חג הפסח.)

מבא את הרמזים

ב. שאלת סגנון

1. ה' והיה כי יביאך ה' אל ארץ הכנעני.

השורה לפסוקנו י"ג י"א והיה כי יביאך ה' אל ארץ הכנעני

לעומת דברים ז' א' ...כי יביאך ה' אלוקיך אל הארץ אשר אמר בא שמה לרשתה " י"א כס ...כי יביאך ה' אלוקיך אל הארץ אשר אמר בא שמה לרשתה

הסבר למח הסתפק בשני הפסוקים שבפרשתנו בהפעיל ("יביאך") ולמה הביא בשני הפסוקים שבדברים גם את הקל ("אשר אחך בא")!

2. ר' שבעת ימים תאכל מצות וביום השביעי חג לה'.
ז' מצות יאכל את שבעת הימים ...

1. התוכל להסביר את השנוי בסדר המלים? (מבאר הזמן-נשוא-סומא, מושא-נשוא-מבאר הזמן)

2. מה ראה הכתוב להביא בפסוק ז' את "שבעת הימים" בידוע? וע' דברים ט' כ"ה

ג. ה' והיה כי יביאך ה' אל ארץ הכנעני

העמק דבר ד"ה והיה כי יביאך... ואז מטבע האדם בעת ההצלחה לשכוח מי שעשה לו החיל הזה, יותר ממי שהוא טיצר בעניות ועיניו תלויות לאביו שבשמים שבעל כרחו משריש בלבבו זכרונות טובים שמכבר. לא כן המצליח ביסור, משום כך הקדים הכתוב: הנני מזהירך להרבות הכשרים (= אמצעים שיכשירו אותך) לזכירה זו.

- 1. על אלו מלים בפסוקנו מיוחסים דבריו אלה?
- 2. היכן נאמר לנו בתורה, מה שנאמר כאן "שטטבע האדם בעת ההצלחה לשכוח מי שעשה לו החיל הזה"?
- 3. מה הם ההכשרים המיוחדים לזכירה זו בעת ההצלחה?

ד. ושפרת את החוקה הזאת למועדה מימם ימימה

העמק דבר: לא תחשוב שאין אדם נצרך לכל זה החשדלות אלא בחחילת ימי גדולו גד שיהא נשרש באמונה זו, אבל אחר כך טוב אין צריך. משום כך הזהירה תורה "ושפרת את החוקה הזאת למועדה מימם ימימה" כמו שהיה מצווה בשנים עברו כי יהיה צורך לעשות ימים שאין עוד זה הטעם, מכל מקום היא חוקה. ופזה המקרא אנו אומרים בהגדה של פסח...

לאיזה מקום בהגדת הפסח תנא רוסז כאן?

ה. וכל פטר חמור תפדה בשה.

מכילתא פרשת עמלק א':

... ועוד אמר ר' חנינא שאלתי את ר' אלעזר: "מה ראן ישראל לפדות פטרי חמורים ולא פטרו סוסים ונמלים?" אמר לו: "גזרת סוף היא. ועוד: שלא היה בידו באותה שעה אלא חמורים בלבד." ר"א: לפי שסייעו את ישראל ביציאתן מסצרון, שאין כל קשר ואחד מישראל שלא העלתו עמו תשעים חמורים טעונים, לקח וזהב ושפלות.

מורה נבוכים ג' ל"ט

... וכבר ידעת גם כן חזק התורה לזכור המכות שחלו על הסבירים חסיד, (דבריו ס"ז ג') "למען תזכור את יום צאתך... ואמר (שמות י' ב') "ולמען תספר באזני בנך"; ובדיון היה לעשות כן בזה הענין, מפני שהם ענינים שמאמתיים הנבואה והגמול והעונש.

אם כן כל מצוה שמביאה לזכרון דבר מן הנפלאות או להתמיד האמונה היא - כבר נודע תועלתה. ובבארור אמר בבכור אדם ובכור בהמה: (שמות י"ג ט"ו) "ויהי כי תקשה פרעה לשלחנו... על כן אני זובח לה"... ואמנם היות זה מיוחד (שם' י"ג י"ג; במד' י"ח ט"ו, י"ז) בבקר ובצאן ובחמור, הוא מבורר מאד, שאלו הם הבהמות הביתיות שמגדלים אותם בני אדם, והם נמצאים ברוב המקומות, וכל שכן בארץ ישראל, וכל שכן אצל ישראל, שאנחנו כולנו רועים, אבותינו ואבות אבותינו: (בר' ט"ז ג') "רועי צאן היו עבדיך". אמנם הסוסים והגמלים אינם נמצאים אצל הרועים על הרוב, ולא בכל מקום: הסתכל בשלל מדין (במד' ל"א כ"ח, ל'); לא תמצא בו סבעלי חיים רק בקר וצאן וחמור - כי מין החמור לבד הוא הכרחי לבני אדם כולם, וכל שכן למי שיש לו עסק בשדות ובפרעים (בר' ל"ב ו') "ויהי לי שור וחמור". אך הגמלים והסוסים אינם נמצאים על הרוב אלא ליחידים ובקצת מקומות.

אמנם עריפת פטר החמור הוא להיות זה מביא לפדותו בהכרח, - ולזה נאמר (בכורות פ"א ט"ז) "מצות פדיה קודמת למצות עריפה".

מסר חכמה ד"ה וכל פטר חמור תפדה בשה

... כי אין שנוי רצון אצל ה' ית', רק הכל בסבוב הסבות ועלילות בהשגחה נפלאה, וכאשר תבוא צרה על אדם וינצל מסנה בישועת ה' ית', אין זה שנוי ברצונו ית', רק היה גלוי לה' שהאדם צריך לבוא לצרה ולהנצל מסנה. ובפרט יציאת מצרים, אשר הכנסתו למצרים היה בגזרה מוחלטת, ועל זה נכרת ברית בין הבתרים עם אברהם אבינו, אשר היה צריך ליתן אותם בכור מברצלו לצרף אותם, שיהיו סוכשרים לייגע את גפשותם, וילמדו החכמות הרבות אשר התנוססו אז במצרים, שהיתה חמלכה האדירה בחבל, ועוד טעמים כמוסים וגלויים להכמת הבורא.

לכן כאשר פסח ה' על כל בכור בבני ישראל והרג כל בכור באדם ובבהמה אשר במצרים, שמזה ראו ההשגחה הפרטית, ודביקות ה' ית' לנבראים השומרים דרכיו וחוקיו, צוה לזכרון, אשר יקדישו כל בכור באדם ובבהמה, ובוה גלל גם ביאתו למצרים ע"י יוסף בכור רחל; וייחד את החמור, וזכור את כניסתו למצרים ע"י החמורים, כמו שמבואר בפ' מקץ (מ"ב כ"ו) "וישאו את שברם על חמוריהם", לרסוד שהכניסה למצרים עד היציאה היה שלשלת ארוכה סיבות שונות, אשר כלם כאחד התלכדו ללמד מפעלות תמים דעים, אשר הכל בהשגחה...

- (1) מהי סיבת פדיון פטר החמור דוקא-לפי הדעות הנ"ל?
- (2) מהו מוסר ההשכל שבד"א שבמכילתא והיכן מצינו רעיון זה בדברי חז"ל (וכן ברש"י) לפסוקי חומשי שמות?
- (3) התוכל להביא פסוקים מן המקרא המאשרים את דברי הרמב"ם על שכיחות החמורים ועל נדירות הסוסים והגמלים?
- (4) במה שונה בעל מסר חכמה בטעם הניתן בדבריו לקדוש פטר רחם מן הנאמר בתורה עצמה?

שאלות ודיוקים ברש"י:

אא (1) ב' ד"ה לי הוא: לעצמי קניתיים על ידי שהכתיב בכורי מצרים.

(2) ג' ד"ה זכור את היום הזה: למד שמזכירין יציאת מצרים בכל יום.

אא (3) ד' ד"ה בחדש האביב: וכי לא היינו יודעים באיזה חודש? אלא כך אמר להם: ראו חסד שבמלכם, שהוצאתם בחודש שהוא כשר לצאת, לא חמה ולא צנה ולא גשמים, וכן הוא אומר (תהל' ס"ח) "מוציא אסירים בכושרות" חדש שהוא כשר לצאת.

מה קשה לו?

מהיכן בפסוקנו למד לומר כן?

אא בעל לבוש הארנה על רש"י: נראה לי דגרסינן: "וכי לא היו יודעין", ופרשו, שאמר להם משה לישראל שבאותו דור "היום אתם יוצאים בחדש האביב" ועל זה מקשה רש"י: "וכי הם בעצמם לא יודעים באיזה חדש יצאו".

חסבר מה הכריחו להגיה כך?